

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra práva

Teze bakalářské práce

Problematika pěstounské péče na přechodnou dobu

Michal JURA

© 2019 ČZU v Praze

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou pěstounské péče na přechodnou dobu, což je jedna z forem náhradní rodinné péče v České republice. Toto téma je v současné době velmi aktuální a vzbuzuje hodně emocí a diskuzí, a to hlavně v souvislosti s plánem Ministerstva zdravotnictví a Ministerstva práce a sociálních věcí na změnu pravidel a zrušení domovů pro nejmenší děti do tří let věku tzv. kojeneckých ústavů. Plán ministerstev počítá se zrušením většiny z nich a ponechání pouze sedmi ústavů, kam by se mohly umísťovat výhradně děti z vážných zdravotních důvodů (nemocné či s hendikepem), o všechny ostatní by se měli starat pěstouni.

Hlavním cílem práce je zjistit, jaká jsou zásadní úskalí a rizika pěstounské péče na přechodnou dobu v průběhu celého procesu, vymezit s tím spojené nároky na veškeré dotčené subjekty, a navrhnout případná doporučení pro praxi. Dílčí cíle jsou prezentovat informační platformu o problematice pěstounské péče na přechodnou dobu a realizovat praktický výzkum, ze kterého budou vyvozeny závěry.

Teoretická část seznamuje s historií a vývojem právní úpravy náhradní rodinné péče na území České republiky od roku 1811 až do současnosti. Jsou zde popsány základní pojmy tohoto relativně stále nového institutu. Následně podrobně mapuje jednotlivé fáze celého procesu schvalování a to od prvotní motivace, až po schválení a zařazení osoby do evidence pěstounů na přechodnou dobu. V práci se objevují pojmy jako teoretická příprava pěstounů, psychologické vyšetření, průběh procesu schvalování, zaměstnanecký poměr, plat pěstouna, doprovodná organizace a uzavření dohody, a to včetně skutečných ukázek dokumentů a hodnocení.

V praktické části jsou pro výzkum použity kvalitativní i kvantitativní metody. Z kvalitativních metod jsou použity polostrukturované rozhovory s vybranými subjekty, konkrétně jde o terénní pracovnice OSPODu, pracovnice doprovázejících organizací a pěstounské rodiny. Z kvantitativních metod pak byla použita anketa, realizovaná mezi pěstounskými rodinami na přechodnou dobu. Poslední kapitolou praktické části je porovnání výše nezaměstnanosti a počtu zájemců o přechodnou pěstounskou péči. Výsledkem praktické části je pak stanovení zásadních rizik a úskalí pěstounské péče na přechodnou dobu a vyvrácení negativních tvrzení, která se kolem pěstounské péče na přechodnou dobu nahromadila.

Závěrem lze na základě provedených výzkumů konstatovat, že legislativní řešení problematiky pěstounské péče na přechodnou dobu je nekoncepční a nejednotné. Rozdíly

v rámci krajů způsobují problémy, které by mohla vyřešit důkladná revize relevantních právních předpisů. Dalšími často zmiňovanými problémy byla pomalá práce soudů, nedostatek pěstounů, nejednotnost systému či nedostatečné finanční ohodnocení pěstounů.

Klíčová slova: dítě, náhradní rodinná péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, podpora rodiny, rizika pěstounské péče, sociálně právní ochrana dětí

Úvod

Bakalářská práce se věnuje problematice pěstounské péče na přechodnou dobu, která úzce souvisí s veřejnou správou a je s ní silně provázána. Do celého procesu pěstounské péče na přechodnou dobu vstupují nejrůznější instituce veřejné správy, ať už jsou to OSPODY (jeho pracovníci spolupracují s rodinou), krajské úřady (vedou evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu), úřady práce (vyplácí pěstounovi odměnu pěstouna ze systému dávek pěstounské péče) a další. Pěstounská péče byla coby jeden z druhů náhradní rodinné péče v České republice zavedena zákonem č. 134/2006 Sb., který novelizoval zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Hlavním cílem tohoto institutu je omezit umístování dětí do ústavní péče, která nemůže dostatečně saturovat jejich především emocionální potřeby a poskytnout jim rodinné zázemí. Ačkoli jsou pěstouni na přechodnou dobu chápáni primárně jako profesionálové, je v praxi nemožné od nich očekávat, aby jejich vztah s dětmi, které jsou do jejich péče umístěny, zůstával pouze na profesionální úrovni. Tato skutečnost má potenciál stát se jedním ze zdrojů pro psychicky obtížné situace (například při odchodu dětí z pěstounské péče na přechodnou dobu).

Cíl práce a metodika

Hlavním cílem práce je zjistit, jaká jsou zásadní úskalí a rizika pěstounské péče na přechodnou dobu v průběhu celého procesu, determinovat s tím spojené nároky na veškeré dotčené subjekty, a navrhnout případná doporučení pro praxi. Dílčí cíle jsou prezentovat informační platformu o problematice pěstounské péče na přechodnou dobu a realizovat praktický výzkum, ze kterého budou vyvozeny závěry.

V teoretické části bakalářské práce budou použity zejména metody studia, literární rešerše, analýzy a metody výkladu práva, a to relevantní odborné literatury, článků, právních předpisů a odborných internetových zdrojů.

V navazující praktické části bude použita metoda kvantitativního šetření prostřednictvím ankety a dále pak metoda kvalitativního šetření formou polostrukturovaných rozhovorů s vybranými subjekty. Dále bude použita metoda analýzy a komparace dat zejména ČSÚ a dalších dotčených organizací a institucí.

Závěrem budou metodou syntézy vyhodnoceny výstupy veškerých jednotlivých zjištění a budou navržena případná doporučení.

Výsledky a diskuze

V rámci následující kapitoly budou představeny výsledky empirického výzkumu v souvislosti se stanovenými výzkumnými otázkami a hypotézami. Výzkum byl rozdělen na kvalitativní a kvantitativní část. Pro kvalitativní část, tvořenou rozhovory s vybranými subjekty, byly stanoveny výzkumné otázky, které budou v dalších odstavcích zodpovězeny.

První výzkumnou otázkou bylo: *„S jakými problémy se vybrané subjekty v kontextu s procesem pěstounské péče na přechodnou dobu setkávají?“*. Terénní pracovníce OSPOD uvedly, že se kromě problémů ve spolupráci s biologickými rodiči setkávají s **nedostatkem pěstounů**, s problémy při umístování dětí se zdravotním postižením a sourozeneckých skupin a s **pomalou prací soudů**. Situaci podle těchto pracovníků komplikuje nedostatečné legislativní řešení problematiky, nejednotné podmínky napříč kraji a pomalá práce soudů. Podle pracovníků doprovodných organizací je problematické **překračování kompetencí** ze strany pěstounů (které se projevuje například ve snaze hodnotit biologické rodiče) a dále **nekoncepční řešení problematiky v legislativě**, velká psychická zátěž pro pěstouny a absence podpory a odborné pomoci pro biologické a adoptivní rodiče. Nakonec zástupci z pěstounských rodin uváděli, že měli problém s pochopením ze strany svých přátel. Praktickým problémem byla nemožnost vycestovat s dětmi do zahraničí – dítěti v pěstounské péči na přechodnou dobu totiž nemůže jeho pěstoun nechat udělat pas. Dalšími uváděnými potížemi byla **pomalá práce soudů**, **nejednotnost systému**, **nedostatek pěstounů**, problémy při umístování sourozeneckých skupin a dětí s hendikepem a nedostatečná podpora ze strany státu.

Druhá výzkumná otázka zněla: *„Jak vybrané subjekty hodnotí koncept pěstounské péče na přechodnou dobu?“*. Pracovnice OSPOD viděly přínos tohoto typu pěstounské péče hlavně v kladném působení na dítě prostřednictvím rodinného prostředí a v možnosti individuálního přístupu k dítěti. Přínos v tomto směru viděli i pracovníci doprovodných

organizací (jeden z nich dodal, že potenciál pěstounské péče na přechodnou dobu bohužel není stále plně využíván) a zástupci pěstounských rodin. Všechny skupiny se shodly na tom, že **pěstouni na přechodnou dobu jsou nedostatečně finančně ohodnoceni** (pouze dva pracovníci doprovodných organizací považovali odměnu pro pěstouny za dostatečnou), a že slabiny pěstounství na přechodnou dobu tkví především v **nedostatečném legislativním řešení problematiky**.

Třetí výzkumná otázka se ptala: „*Jaké změny by vybrané subjekty aplikovaly na model pěstounské péče na přechodnou dobu?*“. Pracovnice OSPOD se shodly na tom, že je třeba **jednotného a koncepčního řešení pěstounské péče** na přechodnou dobu. Pracovníci doprovodných organizací byli stejného názoru, přičemž doplnili, že by bylo efektivní **nastavit jasná pravidla** alespoň na úrovni jednotlivých krajů. Pěstounské rodiny opakovaně navrhovaly **zrychlit práci soudů, omezit administrativu** a zavést možnost navštívit dítě ještě před vyřízením všech formalit.

Nakonec poslední výzkumná otázka se tázala: „*Jaké rozdíly byly mezi vybranými subjekty nalezeny v souvislosti s výše stanovenými výzkumnými otázkami?*“. Na jednotlivé výzkumné otázky odpovídali zástupci dotázaných skupin poměrně podobně, výraznější rozdíl byl pouze v otázce, zdali je finanční odměna pro pěstouny dostatečná, kde dva zástupci doprovodných organizací konstatovali, že dostatečná je (nikdo jiný se v tomto duchu nevyjádřil). Z toho implicitně vyplývá, že **pozitiva a nedostatky pěstounské péče jsou poměrně konstantní**, což by mohlo zjednodušit cestu za nápravou problémů, se kterými se jednotlivé zúčastněné strany v procesu pěstounské péče na přechodnou dobu potýkají.

Co se týče kvantitativního výzkumu, bylo **stanoveno celkem sedm hypotéz**, které zkoumaly existenci statisticky významného vztahu mezi vybranými proměnnými. Pouze u jedné z hypotéz byla nalezena statisticky významná shoda – konkrétně šlo o hypotézu H₇, jež hledala souvislost mezi hodnocením praktické přípravy budoucího pěstouna a jeho hodnocením vhodnosti pěstounské péče na přechodnou dobu. V tomto případě bylo zjištěno, že pěstouni, kteří hodnotí pěstounskou péči na přechodnou dobu jako vhodný koncept, mají rovněž tendenci pozitivně hodnotit svou praktickou přípravu na roli pěstouna.

Ačkoli se tedy nepodařilo dohledat více relevantních statistických souvislostí mezi vybranými proměnnými, lze konstatovat, že **zjištěný výsledek je pozitivní**. A to proto, že data získaná od respondentů (jak je evidentní z analýzy on-line ankety v předchozí hlavní

kapitole) ukazují na skutečnost, že respondenti mají sklon přistupovat k záležitostem kolem pěstounské péče na přechodnou dobu pozitivně bez ohledu na determinanty, jakými jsou například pohlaví, vzdělání apod.

Nakonec bylo zjišťováno, zda počet pěstounů na přechodnou dobu v jednotlivých krajích koreluje s nezaměstnaností. Jedním z mýtů, který panuje kolem pěstounství na přechodnou dobu, je totiž domněnka, podle které mají o pěstounství zájem primárně lidé, kteří se tímto způsobem snaží saturovat své finanční potřeby. Komparací údajů o počtu pěstounů s údaji o nezaměstnanosti v jednotlivých krajích bylo zjištěno, že mezi těmito dvěma faktory **neexistuje statisticky významná souvislost**. V tomto se tedy **závěry empirického výzkumu předkládané práce shodují například s výsledky výzkumu neziskové organizace Lumos**, který byl proveden v roce 2015. Tato organizace dokázala nejen skutečnost, že není pravda, že s pěstounstvím začínají lidé na základě toho, že hledají práci a o možnosti profesionálního pěstounství se dozví na úřadech práce, ale dále například to, **průměrný pěstoun je vzdělanější než česká populace ve stejném věku**.

Závěr

Jak dokazuje řada českých i zahraničních výzkumů, ústavní péče má na psychický i fyzický vývoj dětí negativní dopady. Aby byl snížen počet dětí, které jsou do ústavní péče umisťovány, učinila Česká republika významný krok v podobě přijetí **novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí**, která nabyla účinnosti v lednu 2013 a **zlepšila podmínky pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu**, která, zjednodušeně řečeno, slouží k tomu, aby děti nemusely absolvovat ústavní péči po dobu, kdy se hledá trvalé řešení jejich situace.

Pěstouni na přechodnou dobu musí být stále připraveni přijmout dítě a poskytovat mu celodenní péči, proto je **tato forma náhradní rodinné péče definována jako povolání s pravidelným příjmem**. To je jeden z důvodů, proč se kolem pěstounství na přechodnou dobu nahromadilo takové množství negativních tvrzení, přiživovaných ze strany médií a politiků. Podle některých je přechodné pěstounství byznys, kterému se lidé věnují pouze pro peníze, podle jiných je zase péče těchto pěstounů neodborná a nekvalitní, popřípadě se děti musí každou chvíli stěhovat do jiné rodiny, protože se pro ně nenajde trvalé řešení. **Tyto mýty však vyvrátil výzkum nadace Lumos, se kterým se shoduje i výzkum realizovaný v rámci této práce.**

Cílem předložené bakalářské práce bylo zjistit, jaká jsou zásadní úskalí a rizika pěstounské péče na přechodnou dobu v průběhu celého procesu, determinovat s tím spojené nároky na veškeré dotčené subjekty, a navrhnout případná doporučení pro praxi.

Z praktického výzkumu vyplynulo několik podstatných doporučení, která mají potenciál zefektivnit proces pěstounské péče na přechodnou dobu.

Dotazované subjekty často opakovaly, že současné **legislativní řešení problematiky pěstounské péče na přechodnou dobu je nekoncepční a nejednotné**. Rozdíly v rámci krajů způsobují problémy, které by mohla vyřešit **důkladná revize relevantních právních předpisů**. Dalším často zmiňovaným problémem byla **pomalá práce soudů**. Někteří profesionální pěstouni uváděli, že s tím souvisí nutnost umožnit pěstounům, aby mohli navštěvovat děti ještě předtím, než budou dokončeny všechny procesní úkony. V praxi se podle nich často stává, že trvá i měsíc, než se novorozené dítě dostane z novorozeneckého oddělení do přechodné pěstounské péče. V nemocnici tak tráví první dny svého života bez blízké osoby, přičemž právě v takto raném věku má každý ztracený den obrovskou váhu při tvorbě správného attachmentu.

Je tedy evidentní, že ačkoli je pěstounská péče na přechodnou dobu bezpochyby institucí, která pomáhá potřebným dětem vyhnout se psychickému strádání a dává jim možnost zažít pocit z fungující rodiny, **je nutné ji revidovat především v oblasti legislativy**.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

- CAIRNS, K., 2013. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*, Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0370-4.
- KOVAŘÍK, J., BUBLEOVÁ, V. & ŠLESINGEROVÁ, K., 2004. *Náhradní rodinná péče v praxi*, Praha: Portál. ISBN 80-7178-957-7.
- MATĚJČEK, Z., 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.
- MATĚJČEK, Z., 2002. *Osvojení a pěstounská péče*, Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.
- MATOUŠEK, O. & PAZLAROVÁ, H., 2016. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*, Praha: Univerzita Karlova v Praze. ISBN 978-80-246-3336-7.
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR, 2015. *Pěstounství je profese*, Praha: MPSV ČR. ISBN 978-80-7421-115-7.
- NOVOTNÁ, V. & BURDOVÁ, E., 2007. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*, 3., aktualiz. a dopl. vyd., Praha: Linde. ISBN 978-80-86131-72-6.
- PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. et al: *Občanský zákoník. KOMENTÁŘ*. Praha: C.H.Beck 2017. ISBN 978-80-7400-653-1.
- ZEZULOVÁ, D., 2012. *Pěstounská péče a adopce*, Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0065-9.

Právní předpisy

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů